

ЗМІСТ І НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТСЬКИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ГРУП ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті автором аналізуються зміст та напрями соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів України, шляхи створення таких груп.

Наразі в Україні активно розвивається волонтерський рух. Волонтери є повноправними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності. Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, „Про соціальні послуги”, в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

Найбільш чисельна група волонтерів в Україні – це молодь, зокрема – студенти. Для них волонтерство є дієвим способом соціалізації, а також можливістю участі в соціально корисній діяльності. Волонтерська робота студентських груп спрямована переважно на вирішення актуальних проблем, що існують у суспільстві. У світовій практиці до типових видів діяльності волонтерів у соціальній сфері належать: догляд за хворими, людьми похилого віку та інвалідами вдома й у спеціалізованих установах, догляд за онкохворими, робота з ув'язненими та допомога їм після виходу з в'язниці чи колонії, робота з дітьми й молоддю у дитячих садках, школах, групах вільного часу, молодіжних клубах, допомога представникам етнічних меншин через консультування та відповідний супровід, допомога бездомним і безпритульним, збір коштів тощо.

Участь молодих людей у волонтерському русі дозволяє їм зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, самореалізуватися через ініціювання проектів і програм соціально-педагогічної спрямованості.

Окремі аспекти діяльності волонтерів розкриті в працях вітчизняних науковців. Так, у роботах І. Зверевої, Г. Лактіонової, С. Савченка, С. Харченка обґрунтовано роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю. У дослідженнях О. Безпалько, З. Бондаренко, Р. Вайноли, Н. Заверико, А. Капської, В. Петровича розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності. Особливості роботи волонтерів у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді висвітлено у роботах О. Кузьменка, Н. Романової, С. Толстоухової. Як складову соціально-педагогічної діяльності молодіжних організацій обґрунтовано волонтерство в працях Ю. Поліщука.

Тема доброчинності та волонтерства ґрунтовніше розкрита в дисертаціях російських науковців Я. Лятюшина, В. Митрофаненка, О. Митрохіної, О. Морова, Г. Оленіної. Аналіз багаторічного досвіду волонтерства подано у роботах зарубіжних авторів, зокрема Г. Каскеллі, Р. Кроу, Б. Левайн, Р. Лінча, С. Маккарлі, М. Мерріл, К. Навартнам, М. Нуланд.

Однак, у працях означених дослідників недостатньо розробленим залишається питання висвітлення змісту та напрямів соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів. Тому у цій статті ми спробуємо зосередити саме на цьому увагу.

Ми визначаємо студентську волонтерську групу як невелику за чисельністю спільноту студентів, що діє на добровільних засадах, об'єднана певною благодійною діяльністю та утворена при державній чи неурядовій організації.

У контексті нашої роботи заслуговує на увагу досвід організації студентських волонтерських груп у Запорізькому національному університеті [4]. Саме цей ВНЗ одним із перших в Україні розпочав підготовку соціальних педагогів. Починаючи з 1992 року, на факультеті соціальної педагогіки та психології розпочав діяльність студентський волонтерський загін „ЛіНа” (любов та надія). Значну роль у формуванні мотивації до

волонтерської діяльності відіграла безвідривна благодійна соціально-педагогічна практика для студентів першого курсу. Ця практика мала на меті знайомство з видами роботи соціального педагога та практичного психолога в різноманітних структурах, виховання милосердя, співчуття до тих, хто потребує допомоги, перевірку професійної придатності студентів.

Студенти залучалися до волонтерської роботи в різних закладах та організаціях, зокрема: будинку малюка “Сонечко”, інтернатах для дітей з порушенням опорно-рухової системи та для дітей зі слабким зором, службі у справах неповнолітніх при райдержадміністрації, службі соціальної допомоги самотнім і людям похилого віку, геронтологічному санаторії, обласній онкологічній лікарні, міському психоневрологічному диспансері, лікувально-профілактичному центрі при наркологічному диспансері тощо. Така практика тривала близько 30 тижнів. Після завершення практики, студенти, які виконували волонтерську роботу, висловлювали бажання продовжити опікуватися проблемами цільової групи, з якою працювали. Так, задля задоволення цього бажання й був створений на базі факультету студентський волонтерський загін.

Найпершою ж цільовою групою, на яку звернули увагу студенти-волонтери, були дорослі та літні люди, які проходили курс лікування в обласній онкологічній лікарні. Волонтерський загін почав опікуватися онкохворими з 1992 року.

За цей період часу змінювалися форми надання волонтерської допомоги від організації змістовного дозвілля (читання газет, ігри в шахи, шашки тощо) до закупівлі ліків, обміну ними між пацієнтами лікарні, збору благодійних пожертв на лікування онкохворих.

Після декількох років роботи в обласній онкологічній лікарні волонтери вирішили організувати програми допомоги молодшому медичному персоналу та пацієнтам психіатричної та обласної дитячої лікарень.

Пацієнтам обласної дитячої лікарні волонтери загону „ЛіНа” допомагали в навчанні, виконанні домашніх завдань, влаштовували ігротеки.

У 1993-1998 рр. студентська волонтерська група факультету соціальної педагогіки та психології працювали на базі Запорізького лікувально-профілактичного центру при місцевому наркологічному диспансері. Їхня діяльність була спрямована на профілактику адиктивної поведінки підлітків та молоді. Волонтери працювали спільно із соціальним педагогом, лікарями, проводячи лекції, відеолекторії, тренінгові заняття, консультації для дітей та молоді, їхніх батьків. Діяльність волонтерів вибудовувалась за методом „рівний – рівному”, оскільки ровесники подавали корисну інформацію та здійснювали педагогічний супровід підлітків групи ризику.

Ще одну волонтерську програму студенти Запорізького національного університету реалізували з Фондом „Сподівання”, здійснюючи аутріч-роботу з наркозалежними, ВІЛ-інфікованими людьми, жінками секс-бізнесу.

З 2006 року студенти-волонтери працюють у місцевому хоспісі, надаючи підтримку клієнтам установи та їхнім родичам.

Досвід цієї студентської волонтерської групи – один із небагатьох в Україні, оскільки соціально-педагогічна діяльність ними здійснюється в закладах охорони здоров'я.

Соціально-педагогічна робота волонтерів факультету Запорізького національного університету спрямована також на учнів загальноосвітніх навчальних закладів, гуртківців дозвіллевих клубів та вихованців притулків.

Волонтерами було ініційовано створення клубу „Старшокласник” на базі будинку культури Запорізького алюмінієвого комбінату імені Кірова. З 2001 року студенти-волонтери періодично проводять цикли занять за програмою „Рівний – рівному” для учнів загальноосвітніх закладів.

Студентський волонтерський загін „ЛіНа” працює не тільки у Запоріжжі, а й в області, виїжджаючи до Орехівського та Пологівського притулків для дітей. Опікуючись цими дитячими установами, волонтери працюють у двох напрямках: реалізують програми профілактики негативних явищ та сприяють соціалізації вихованців притулків [4].

Також заслуговує на увагу досвід роботи волонтерів Дніпропетровського національного університету [1]. З 2002 року на базі цього ВНЗ діє громадське об'єднання „Центр соціальних ініціатив і волонтерства”. Мета діяльності цього центру – це організація волонтерської роботи серед студентської молоді університету, підтримка та розвиток соціальних ініціатив молоді.

Центр спрямовує свою діяльність на: підготовку студентів до волонтерської роботи у школі волонтерів; організацію безпосередньої волонтерської роботи для дітей, що залишилися без батьківської опіки, для дітей з особливими потребами дитячих будинків міста шляхом надання соціально-педагогічних, освітніх послуг, психологічних, юридичних, дозвіллевих послуг; здійснення фандрейзингу; проведення благодійних акцій.

В арсеналі форм волонтерської роботи студентів Дніпропетровського національного університету є благодійні акції та різноманітні заходи з надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги дітям, які залишилися без батьківської опіки. Традиційними є акції милосердя „Від серця до серця” „З Днем народження, дитбудинок!”, „Зі святом, плането Добра!”, „З ювілеєм, наші друзі!”, „Свято турботи”. Об'єктами виховного впливу волонтерів Центру соціальних ініціатив і волонтерства є: діти дитячих будинків м. Дніпропетровська (№ 1, „Сім'я”, „Берегиня”, дитбудинок для дітей з ДЦП при школі-інтернаті № 1), притулків („Надія”, „Барвінок”). Проводиться робота з надання соціально-педагогічних та освітніх послуг дітям, які їх потребують [1].

Аналогічно вибудована робота студентської волонтерської групи Харківського гуманітарно-педагогічного інституту [2; 3]. Тут у вересні 2005 р. розпочав роботу студентський загін волонтерів, яки налічує 12 осіб. Початком волонтерської роботи стало свято Покрови, яке збіглося з днем заснування Харківського приймальника-розподільника для неповнолітніх. Волонтери влаштували свято для дітей цього закладу. Це був концерт та театралізована вистава з історії виникнення свята Покрови й пов'язаних з ним традицій та обрядів українського народу. Після проведення заходу волонтерський загін розгорнув систематичну діяльність на базі приймальника-розподільника.

Також група волонтерів допомагає Червонозаводській районній організації Товариства Червоного Хреста України в її роботі, беручи участь у наданні медико-соціальної допомоги самотнім непрацездатним громадянам похилого віку, дітям-сиротам, інвалідам, ветеранам та іншим верствам населення, сприяє реалізації державних програм, спрямованих на охорону здоров'я, заохочує студентів навчального закладу до участі в діяльності Товариства.

Волонтери беруть участь в акціях, які спрямовані на популяризацію здорового способу життя. 2005 року волонтери загоду разом з викладачами англійської мови підготували переклад на англійську мову диктанту, присвяченого проблемі ВІЛ-інфікування.

Заслуговує на увагу досвід просвітницької роботи волонтерського загоду з профілактики наркотичної залежності. Спільно з колишніми наркозалежними волонтери загоду розробили просвітницькі програми та реалізують їх на базі загальноосвітньої школи І–ІІІ ступеня № 10 м. Харкова. Також вони проводять рейди в мікрорайоні для виявлення дітей з девіантною поведінкою, які не відвідують школу, займаються жебрацтвом, живуть у неблагополучних сім'ях. Волонтери ставлять перед собою мету – заохотити цих дітей до здорового способу життя, залучити їх до занять у спортивних секціях, які працюють при Харківському гуманітарно-педагогічному інституті.

Подібну профілактичну роботу проводять студенти Інституту психології та соціальної педагогіки Київського міського педагогічного університету ім. Б.Д. Грінченка, де з 2008 року діє студентська волонтерська тренінгова служба. Окрім просвітницької

роботи у місцевому притулку для дітей та приймальнику-розподільнику для дітей ГУ МВС України в м. Києві, волонтери проводять профілактичні заходи для школярів Голосіївського та Подільського районів міста.

Цікавий також досвід діяльності студентів-волонтерів Волинського державного університету імені Лесі Українки [2; 5]. Тут за ініціативою викладачів і студентів у грудні 2000 р. виникла та юридично зареєстрована 2001 р. молодіжна громадська організація „Волонтерський клуб м. Луцька”.

Волонтерський клуб, створений задля сприяння розвитку соціальних ініціатив у молодіжному середовищі, допомагає соціально вразливим категоріям дітей та молоді. Основними завданнями клубу є: сприяння розвитку волонтерського руху та пропаганда його принципів серед студентської та учнівської молоді міста Луцька та Волинської області, проведення громадянських волонтерських акцій на місцевому рівні; здійснення та захист прав і свобод, задоволення соціальних і культурних інтересів молодих громадян; створення умов для саморозвитку членів клубу як особистостей, членів суспільства, громадян України, професійного становлення як фахівців соціальної сфери (соціальних педагогів та працівників).

За такого підходу стають зрозумілими напрями діяльності волонтерського клубу, а саме: створення служби соціального патронажу „Старші брати й сестри” дітей-інвалідів з метою організації їхнього спілкування та реабілітації; діагностично-корекційна робота з вихованцями загальноосвітніх закладів; превентивна робота щодо попередження та профілактики негативних явищ серед неповнолітніх і молоді; організація змістовного дозвілля учнівської і студентської молоді міста; організація вуличної соціальної роботи з дітьми та молоддю в м. Луцьку.

Клуб зарекомендував себе як перша організація в місті Луцьку та Волинській області щодо надання волонтерських послуг для роботи із дітьми з особливими потребами, співпрацюючи з Волинською обласною асоціацією дітей-інвалідів „Особлива дитина”, Волинською обласною дитячою організацією „Центр розвитку дитини”.

Цікавою є історія розвитку студентського волонтерського руху в Луганському національному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка. У 1997 році тут на історичному факультеті було створено волонтерський загін „СОВА” („Студентський загін волонтерів-активістів”) [6]. До контингенту учасників загону увійшли переважно студенти спеціальностей „Соціальна робота”, „Соціальна педагогіка”. Наукове обґрунтування та організаційно-методичне забезпечення волонтерського руху в університеті здійснює науково-практична лабораторія „Волонтерський рух в соціальній роботі: теорія та практика”, створена при кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи у 2002 р.

За період свого існування загін значно розширив діапазон своєї діяльності від конкретних практичних благодійних справ до розробки, реалізації власних соціальних проектів та участі в проектах регіонального, національного та міжнародного рівнів. Основними напрямками діяльності загону „СОВА” є: реалізація програми соціального партнерства; розширення зовнішніх зв'язків та залучення ресурсів для вирішення проблем у громаді; участь у проекті „Старт для розвитку студентських громад” Східноукраїнського центру громадських ініціатив за фінансової підтримки Програми малих проектів Посольства Королівства Нідерландів в Україні; реалізація самостійного проекту „Організація Луганського молодіжного табору для волонтерів „Школа правових тренерів”; участь у навчальному проекті „Посібник з освіти у сфері прав людини” за фінансовою підтримкою Ради Європи для тренерів і молодіжних лідерів України; розробка правового тренінгового модуля, який було представлено на „Літньому Псі-Зоні 2005”; участь у IV Всеукраїнському саміті ООН; розробка проекту „Доктрини молодіжної політики України”; проведення соціологічного дослідження умов проживання людей похилого віку в Луганській області на замовлення Міжнародної організації Департамент надання гуманітарної допомоги SDC з метою обґрунтування підтримки благодійних програм в Україні; участь у проекті „Українсько-польський міжкультурний діалог” у

рамках програми „Молодь” Європейської комісії; участь у семінарі „Технології активізації громади” Українського фонду „Благополуччя дітей”; участь у роботі першої регіональної Школи Волонтерів з проблеми „Попередження торгівлі людьми”; участь у тренінгових проєктах Українського фонду „Благополуччя дітей” з підготовки тренерів-волонтерів.

Динаміка розвитку волонтерства з моменту створення загону „СОВА” свідчить про постійний пошук студентами нових напрямів, форм та технологій участі у вирішенні соціальних проблем міста й області, розширення діапазону цієї участі та зв'язків з державними та недержавними соціальними службами [3].

Отже, проведений аналіз дозволив дійти висновку, що в Україні є три шляхи створення студентських волонтерських груп у ВНЗ. Перший – розвиток волонтерського руху серед студентської молоді входить до планів виховної роботи зі студентами (досвід Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківського гуманітарно-педагогічного інституту). Другий шлях – створення на базі ВНЗ спеціальної структури (студентської соціальної служби, культурно-мистецького центру, громадського об'єднання, студентської волонтерської служби тощо), яка залучає студентську молодь до волонтерської діяльності (громадське об'єднання „Центр соціальних ініціатив і волонтерства” Дніпропетровського національного університету, „Волонтерський клуб міста Луцька, Волинського державного університету імені Лесі Українки). Третій шлях – створення студентських волонтерських груп є ініціативою власне студентів (Запорізький національний університет, Київського міського педагогічного університету ім. Б.Д. Грінченка).

Студентські волонтерські групи працюють у профілактичному, інформаційно-просвітницькому, рекреативному, реабілітаційному, соціально-рекламному, соціально-побутовому, охоронно-захисному, діагностико-корекційному та фандрейзинговому напрямках.

Література

1. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Бондаренко Зоя Петрівна. – К., 2008. – 247 с.
2. Волонтерское движение в Харькове / [Горбунова-Рубан С. А., Кулинич О. В., Коханий Т. А., Парщик А. В.]. – Х. : Фактор, 2004. – 160 с.
3. Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді : зб. ст. міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. „Обличчя соціальної держави” в рамках проєкту „Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді”, (Київ, 22–23 берез. 2006 р.) / [упор. Т. Л. Лях ; передм. Т. П. Басюк]. – К. : Християнський дитячий фонд, 2006. – 96 с.
4. Заверико Н. В. Основи управління діяльністю волонтерів : метод. реком. / Заверико Н. В. – Запоріжжя : ЗДУ, 2004. – 36 с.
5. Сходінки до здоров'я : настільна книга для учня-тренера / [авт.-упор.: В. С. Петрович, О. Ю. Курінова, Ф. П. Шульган та ін.]. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 142 с.
6. Як стати волонтером / [упор. О. А. Мурашкевич.]. – Луганськ : Луганський обласний благодійний фонд „Підліток” : Луганський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 2005. – 80 с.

В статтє автор анализує содержание и направления социально-педагогической работы студенческих волонтерских групп высших учебных заведений Украины, пути создания таких групп.

In the article the author analyzed a content and directions of social-pedagogical activities, ways of establishment of student volunteer groups at Universities of Ukraine.